

УДК 658.115.31

ДИМЧЕНКО О. В., РУДАЧЕНКО О. О., МОЗГОВИЙ Є.
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова

РОЛЬ ПІДПРИЄМСТВ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКИ В КОМПЛЕКСІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Статтю присвячено теоретико-методичним засадам оцінки та аналізу стану житлово-комунального господарства України, в тому числі теплоенергетики. Розглянуто галузеву структуру житлово-комунального господарства, проаналізовано тенденції відносин між виробниками та споживачами послуг. Розглянуто стан та роль теплоенергетики в комплексі ЖКГ.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, підприємство, кризовий фінансовий стан, теплоенергетика.

DYMCHENKO O. V., RUDACHENKO O. O., MOZHOVYI Y.
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

HEAT ENTERPRISES IN THE COMPLEX HOUSING AND MUNICIPAL ECONOMY OF UKRAINE

The article is devoted to theoretical and methodological principles of assessment and analysis of housing and communal services of Ukraine, including power system. We consider industrial structure Housing analyzed trends in relations between producers and consumers of services. The state power system and the role of housing in the complex.

Keywords: housing and utilities economy, enterprise, financial crisis state power system.

Постановка проблеми. Житлово-комунальне господарство є провідною галуззю забезпечення комфортного життя громадян України, яка має важливе соціально-економічне значення. На жаль, попри великий спектр комунальних послуг, які підприємства ЖКГ надають різним категоріям споживачів, житлово-комунальне господарство залишається найбільш кризовою галуззю в економіці України. Це пов'язано з недостатністю власних і бюджетних фінансових коштів, їх неефективним розміщенням, відсутністю дієвого механізму залучення позабюджетних коштів, нераціональною тарифною політикою та рядом інших зовнішніх і внутрішніх чинників.

Отже, на сьогодні, одним із пріоритетних завдань для керівників підприємств, органів місцевої, регіональної та державної влади залишається пошук шляхів виходу підприємств житлово-комунального господарства з кризового фінансового стану. Теплоенергетика як найбільша з підгалузей ЖКГ першочергово потребує реальних та дієвих змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження та аналіз кризового фінансового стану комплексу підприємств житлово-комунального господарства знайшли своє відображення у працях вітчизняних та закордонних науковців. Особливої уваги заслуговують праці Бражнікової Л.М. [1], Григоровича А.В. [2], Димченко О.В. [3], Ігнатова В.О. [6], Качали Т.М. [7], Кришталь Т.М. [11], Пісьмаченка Л.М. [17], Таряник О.М. [26], Тищенка О.М. [24] та інших. Але, на жаль, питанням, пов'язаним з пошуком альтернативних шляхів виведення саме підприємств теплоенергетики з кризового стану, приділялося недостатньо уваги.

Мета статті полягає у визначенні ролі та важливості підприємств теплоенергетики в комплексі житлово-комунального господарства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прагнення України подолати економічне відставання із подальшою інтеграцією у світове співтовариство зумовлює необхідність ефективного функціонування житлово-комунального господарства, результати діяльності якого забезпечують не лише першочергові потреби населення, а й суттєво впливають на створення необхідних умов розвитку інших галузей економіки. На сьогодні житлово-комунальне господарство є одним з найважливіших секторів економіки, яке містить в собі велику кількість різнобічних проблем, що призводять до техногенних аварій, пов'язаних із великомасштабними збитками.

Житлово-комунальне господарство (ЖКГ) – це складний комплекс галузей, що забезпечують утримання та функціонування житлового фонду країни, надають послуги населенню та іншим споживачам з водо-, газо-, тепло- і електропостачання. Галузеві особливості управління зумовлені високою питомою вагою основних засобів в економіці країни, визначальним впливом соціальних факторів на ринкові перетворення, орієнтацією загального результату діяльності на умови економічного розвитку конкретного населеного пункту, значним впливом сезонних коливань та випадкових факторів [10].

Е. А. Зінь трактує поняття ЖКГ як галузь соціальної сфери регіональної економіки, яка створює умови щодо діяльності з обслуговування матеріально-побутових потреб населення за місцем проживання. До завдань цієї галузі належить забезпечення потреб людей у житлі, воді, теплі, енергоресурсами, організація утилізації відходів життєдіяльності, надання транспортних послуг населенню в межах населеного пункту. Рівень розвитку житлово-комунального господарства характеризує якість життя та нормального існування кожної людини [20].

Є. Ю. Сахно вказує, що житлово-комунальне господарство – комплекс самостійних служб, покликаних задовольняти потреби територіальної громади у комунальних послугах (санітарно-технічних, енергетичних, транспортно-комунальних, готельних) [13].

Система ЖКГ представлена виробниками і споживачами житлово-комунальних послуг. Споживачі житлово-комунальних послуг формують попит, що має забезпечити їм комфортні санітарно-гігієнічні і безпечні умови життя. Розмір попиту на житлово-комунальні послуги залежить, у першу чергу, від ціни послуг та фінансових можливостей споживачів. Житлово-комунальне господарство – це багатогалузеве господарство, яке охоплює найважливіші сторони життя населення, налічує декілька тисяч підприємств і організацій, де експлуатується майже 25 % основних засобів держави, зайнято до 5 % працездатного населення країни, які щороку надають більше 40 видів послуг [3, 12, 18, 23].

Основним продуктом діяльності комунальних підприємств є житлово-комунальні і комунальні послуги. Житлово-комунальні послуги – результат господарської діяльності, спрямованої на забезпечення умов проживання і перебування осіб у жилих і нежилых приміщеннях, будинках і спорудах, комплексах будинків і споруд відповідно до нормативів, норм, стандартів, порядків і правил. Якість цих послуг означає їх відповідність певній сукупності нормативних характеристик, що визначає їх здатність задовольняти потреби споживачів відповідно до законодавства. Комунальні послуги – це діяльність з надання послуг населенню відповідними структурами органів місцевого самоврядування, органами комунального господарства, пов'язаних з підтримкою та забезпеченням побутових умов у місцях домашнього перебування людей, наприклад, водо-забезпечення, тепло-забезпечення тощо [3, 4].

Залежно від функціонального призначення житлово-комунальні послуги поділяють на [3, 5, 8, 19, 22]:

- комунальні послуги (централізоване постачання холодної та гарячої води, водовідведення, газо- та електропостачання, централізоване опалення, вивезення побутових відходів тощо);
- послуги з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій (прибирання приміщень будинків і прибудинкової території, санітарно-технічне обслуговування, обслуговування мереж усередині будинку, утримання ліфтів, освітлення місць загального користування, поточний ремонт, вивезення побутових відходів тощо);
- послуги з управління будинком, спорудою або групою будинків (утримання на балансі, укладання договорів на виконання послуг, контроль за дотриманням умов договору тощо);
- послуги з ремонту приміщень, будинків, споруд (заміна, підсилення елементів конструкцій і мереж, їх реконструкція, відновлення спроможності несучих елементів конструкцій тощо).

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг, є державним колегіальним органом, що здійснює регулювання діяльності у сфері теплопостачання (крім діяльності суб'єктів господарювання, які здійснюють комбіноване виробництво теплової і електричної енергії та/або використовують нетрадиційні або поновлювані джерела енергії), централізованого водопостачання та водовідведення, перероблення та захоронення побутових відходів для об'єктів, які обслуговують населені пункти з чисельністю населення понад 100 тисяч осіб, та об'єктів з потужністю перероблення чи захоронення понад 50 тисяч тонн, або 200 тисяч метрів кубічних побутових відходів на рік [25].

На жаль, в Україні, як і в багатьох країнах пострадянського політичного і економічного простору, галузь житлово-комунального господарства знаходиться в тяжкому соціально-економічному становищі, яке можна охарактеризувати як кризове. Беззаперечним є той факт, що стан підприємств житлово-комунального господарства, впливає на рівень економічного розвитку країни загалом. Такі негативні тенденції розвитку призводять до нестабільності та незбалансованості економічних процесів як окремо по регіонах, так і в цілому по Україні. На рисунку 1 наведена динаміка обсягів збитків підприємств ЖКГ по Україні.

Рис. 1. Динаміка обсягів збитків підприємств ЖКГ по Україні, млрд грн.

Варто зазначити, разом зі збитками підприємств житлово-комунального господарства, за останні роки, й значно збільшилися обсяги дебіторської та кредиторської заборгованостей підприємств ЖКГ по Україні (рис. 2, 3).

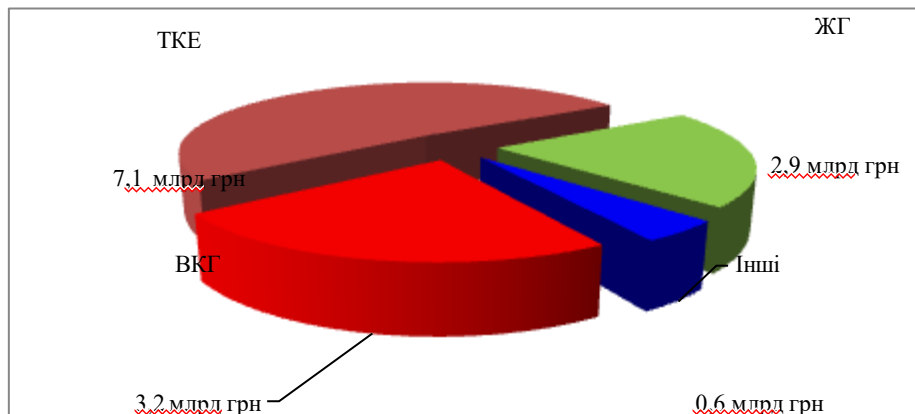

Рис. 2. Динаміка обсягів дебіторської заборгованості підприємств ЖКГ

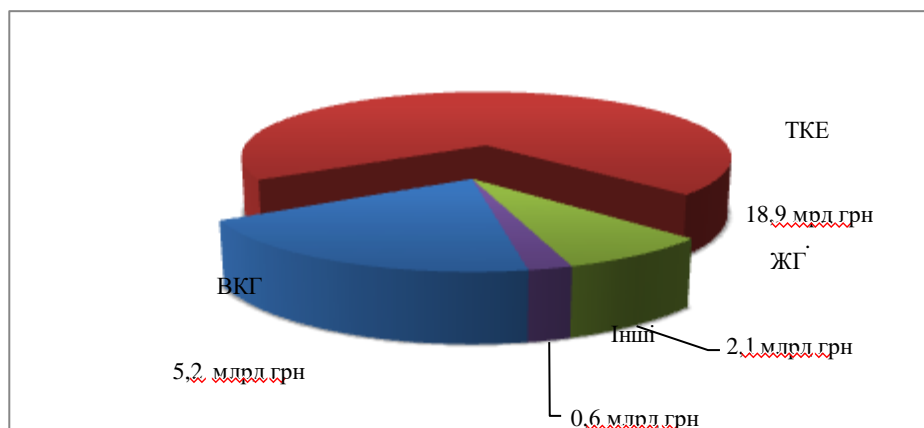

Рис. 3. Динаміка обсягів кредиторської заборгованості підприємств ЖКГ

На сьогоднішній день, тарифна політика держави знаходиться в центрі уваги населення, адже збільшення тарифів для населення збільшує навантаження на бюджет, призводить до зростання заборгованості населення і відділів субсидій. Постійне підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги є однією з найвагоміших загроз кризового фінансового стану підприємств житлово-комунального господарства, яка викликана несвоєчасною або повною несплатою населенням за спожиті комунальні послуги.

Таке стрімке зростання дебіторської та кредиторської заборгованості викликано населенням сплатити за спожиті комунальні послуги постійного зростання тарифів населення все більше звертається за послугою з реструктуризації комунальної заборгованості.

У січні-грудні 2015 р. населенням країни сплачено за житлово-комунальні послуги 48,6 млрд грн (95,4 % нарахованих за цей період сум). Серед регіонів найвищий за середній по країні рівень оплати за житлово-комунальні послуги спостерігався у Черкаській та Вінницькій областях (119,0% та 118,8% відповідно), найнижчий – у Тернопільській (68,8%) [25].

Середні нарахування за житлово-комунальні послуги, з урахуванням електроенергії (із розрахунку 150 кВт/год), на одного власника особового рахунку у грудні 2015 р. становили 863,6 грн [25].

Заборгованість населення з оплати житлово-комунальних послуг зменшилась у грудні 2015 р. порівняно з листопадом на 19,4 % і на кінець грудня 2015 р. становила 8829,1 млн грн, середній термін заборгованості населення за всі послуги склав 2,1 місяця [25].

У грудні 2015 р. мали борг за 3 місяці і більше: за централізоване опалення та гаряче водопостачання – 24,8 % власників особових рахунків, утримання будинків і споруд та прибудинкових територій – 19,5 %, вивезення побутових відходів – 18,3 %, централізоване водопостачання та водовідведення – 17,4%, газопостачання – 16,4% [25].

Упродовж січня-грудня 2015 р. населенням сплачено за електроенергію 13311,6 млн грн (113,3 % нарахованих за цей період сум). Серед регіонів найвищий за середній по країні рівень оплати електропостачання спостерігався в Одеській, Закарпатській та Київській областях (186,6-162,7 % з

урахуванням погашення боргів попередніх періодів), найнижчий – у Чернігівській та Сумській (65,5 % та 70,4 % відповідно). Заборгованість населення з оплати електроенергії на кінець грудня 2015 р. становила 2664,1 млн грн [25].

Станом на 15 березня 2016 р. сумарна прострочена заборгованість підприємств ТКЕ, ТЕЦ та прямих промислових споживачів перед НАК «Нафтогаз України» складає близько 23,1 млрд грн [25].

Сумарна прострочена заборгованість підприємств ТКЕ та ТЕЦ за природний газ, використаний для виробництва теплової енергії, складає 20,1 млрд грн, з них за 2016 р. – 4,4 млрд грн. Найбільша сумарна прострочена заборгованість за використаний газ в цій категорії накопичена у підприємств ТКЕ і ТЕЦ Донецької (5,2 млрд грн), Дніпропетровської (4,3 млрд грн), Харківської (1,6 млрд грн), Луганської (1,1 млрд грн) областей та м. Київ (1,4 млрд грн). Найнижчі показники за рівнем розрахунків у підприємств Донецької (18 %), Кіровоградської (22 %), Тернопільської (25 %), Херсонської (26%) областей. Найвищий рівень розрахунків за цією категорією споживачів досягнуто у підприємств ТКЕ і ТЕЦ Закарпатської (100 %), Чернівецької (71 %), Черкаської (67 %) областей та м. Київ (74 %) [25].

В галузі виробництва електроенергії (ТЕЦ) складає близько 2,0 млрд грн. З 23 підприємств ТЕЦ та 5 генеруючих компаній, яким НАК «Нафтогаз України» поставляє природний газ для виробництва електроенергії, мають значну заборгованість 15 споживачів з Харківської, Донецької, Дніпропетровської, Київської, Луганської, Львівської, Херсонської, Полтавської, Миколаївської, Одеської областей, АР Крим, м. Севастополь, м. Київ. Найбільша сумарна прострочена заборгованість у ПАТ «Харківська ТЕЦ-5» (384 млн грн), ПАТ «Кримтеплоелектроцентрально» (364 млн грн), ПАТ «Дніпродзержинська теплоелектроцентрально» (303 млн грн). Загальна заборгованість цих трьох підприємств складає 52 % від сумарної заборгованості [25].

Заборгованість прямих промислових споживачів збільшилась на 17 млн грн (2,0 %) та складає близько 928 млн грн (з них за 2016 р. – 8 млн грн). З близько 380 промислових підприємств, яким «Нафтогаз» постачає або постачав газ, значну прострочену заборгованість мають 16 споживачів. З них найбільша сумарна заборгованість залишається у наступних підприємств: ПАТ «Лисичанський склозавод «Пролетарій» (482 млн грн), ПАТ «Енергомашспецсталь» (175 млн грн) та ПАТ «Алчевський металургійний комбінат» (166 млн грн) [25].

Щодо 7-и з 16-ти підприємств-боржників отримані судові рішення про стягнення боргу, «Нафтогаз» очікує на виконання цих рішень. За рештою боржників здійснюється претензійно-позовна робота. Зростання заборгованості ТКЕ та ТЕЦ протягом є типовим та пояснюється оформленням актів прийому-передачі обсягів газу, спожитого у лютому поточного року, а розрахунки населення за послуги з постачання теплової енергії у поперу місяці здійснюються до 20-го числа поточного місяця [16].

Варто зазначити, що у структурі житлово-комунального господарства понад 95% питомої ваги займають дві найбільші підгалузі – водопровідно-каналізаційне господарство та теплоенергетика, це зумовлено великою потребою в цих послугах та високою енергоємністю [14]. Нераціональне та неефективне використання паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) також є однією з найгостріших проблем житлово-комунального господарства (ЖКГ) в Україні. Це питання має не тільки економічне, а й соціальне та екологічне значення. ЖКГ споживає близько 25 % від загальної кількості електроенергії країни та 40 % теплоенергетичних ресурсів. Надмірне споживання та втрати енергії збільшують викиди парникових газів.

Втрати енергетичних ресурсів на всіх етапах її виробництва та транспортування споживачам у ЖКГ становлять 45 %, або 3,7 млрд м³ природного газу, за рахунок низького коефіцієнта корисної дії (ККД) котлів (втрати – 15 %), старих та аварійних теплотрас (втрати – 25 %), нереалізованого тепла (втрати – 5 %) [25].

В Україні проблема теплозабезпечення у великих і малих містах вирішується за рахунок систем централізованого теплопостачання об'єктів житлового й громадського призначення, які переважно створювалися в період масового житлового будівництва у 60-і – на початку 80-х років минулого століття і з того часу практично не оновлювались. У невеликих містах та окремих районах великих міст, де відсутні централізовані системи теплопостачання, а також у газифікованих селищах теплозабезпечення житлових і громадських об'єктів здійснюється автономними котельнями (побудинковими для багатоквартирних і адміністративно-соціальних будівель) або індивідуальними (поквартирними) котлами, опалювальними або комбінованими з контуром підігріву гарячої води. У негазифікованих районах міст і в селах опалювання традиційних садибних будинків здійснюється печами на твердому паливі або дровах.

Системи централізованого теплопостачання забезпечують теплопотреби близько 55 % населення країни, автономні й індивідуальні котли забезпечують теплом близько 25 % і 20 % опалюються печами. Основне та допоміжне обладнання значної кількості котелень вичерпало допустимі терміни експлуатації. У них часто експлуатуються малоефективні, зношені котли з низьким коефіцієнтом корисної дії (70–80 %), застарілою автоматикою і палишковими пристроями, що обумовлює значні витрати палива, неприпустимо високі забруднення довкілля, а також призводить до зниження надійності та якості теплопостачання [25].

Зношеність обладнання на підприємствах комунальної теплоенергетики суттєво впливає на ефективність вироблення теплової енергії. Із 80 070 установлених котлів 15 871 котел, або 1/5 від їх загальної кількості, експлуатується понад 20 років. Протяжність теплових мереж становить 32 428,8 км, з них старих та аварійних – 5 976,6 км (18,1 %) [23].

Проблемою галузі ще є незадовільний стан теплових мереж, низька надійність і неякісна теплоізоляція яких обумовлює значні втрати тепла (в окремих випадках до 25 %), суттєві економічні збитки внаслідок частих аварій і значних обсягів ремонтних робіт. Крім того, технологічні споруди, розташовані на мережах (близько 40 % центральних теплових пунктів, які обслуговують групи будинків), перебувають у аварійному стані, що призводить до постійних перебоїв у гарячому водопостачанні й перевитрат паливно-енергетичних ресурсів.

Протягом багатьох років підприємства житлово-комунального господарства, зокрема підприємства теплоенергетики, виконували й виконують досі функцію „соціального буфера”. За останні 15–20 років було використано майже всі внутрішні технічні резерви систем і обладнання, відбулося його старіння. Капіталовкладення в модернізацію існуючих систем теплопостачання становлять лише частину від необхідних і їх недостатньо не лише для енергоефективної модернізації, а й навіть для підтримки систем у справному стані [9].

Впливовим чинником на ситуацію у сфері теплопостачання є суттєві коливання світових і внутрішніх цін на первинні енергоресурси, продемонстровані протягом останніх років. Це визначає необхідність подальших докорінних змін у структурі споживання енергоресурсів і вимагає переорієнтації на максимальне використання власних енергоресурсів та альтернативних джерел для стабільного й безпечного розвитку країни. Тому завдання модернізації та переорієнтації систем теплопостачання країни з метою скорочення споживання природного газу є такими, що фактично підвищують національну, зокрема енергетичну безпеку України, і є вкрай актуальними та важливими для держави [15].

Загалом в Україні експлуатується 35 073 котелень сумарною потужністю 120298,7 Гкал/год. Із них на твердому паливі працює 9 738, на рідкому – 366, на газу – 24 263. Із 80700 установлених котлів 15871 (19,8%) експлуатується понад 20 років, що підтверджує незадовільний стан котельного господарства. Найбільша кількість установлених котлів, що експлуатуються більше 20 років, у містах Київ (73,1 %) та Севастополь (45,9 %), Дніпропетровській (36,5 %), Львівській (30,2 %) і Донецькій (26,4 %) областях.

Загальні обсяги теплопостачання в Україні дорівнюють 97,5 млн Гкал, зокрема населенню – 54,7 млн Гкал, на комунально-побутові потреби – 22,5 млн Гкал, на виробничі – 10,3 млн Гкал, іншим підприємствам – 9,9 млн Гкал. Втрати теплової енергії в інженерних мережах фіксуються в обсязі 13,5 млн Гкал (13,8 % від загального обсягу реалізованої теплової енергії).

Отже, аналіз підприємств житлово-комунального господарства, зокрема теплоенергетики, дає можливість стверджувати про фінансову кризу галузі. Наукове висвітлення проблеми постійного недофінансування житлово-комунального господарства повинно більше зосередити увагу законодавчої та виконавчої влади всіх рівнів.

Процес виходу галузі з кризи потребує відповідних змін економічних, технічних та соціальних механізмів її функціонування. Галузь потребує реформування за багатьма напрямками, основними з яких є: вдосконалення нормативно-правової бази, вдосконалення системи управління в галузі з урахуванням ринкових відносин, фінансова стабілізація галузі, технічне переоснащення ЖКГ. Для цього необхідно:

- направити зусилля на вдосконалення тарифної політики, поліпшити її прозорість, доступність і зрозумілість;
- зменшити собівартість житлово-комунальних послуг;
- впровадити систему обчислення економічно обґрунтованих тарифів;
- ввести ресурсозберігаючі технології;
- зменшити бюджетні дотації на утримання комунальної інфраструктури за рахунок зниження собівартості, а не за рахунок механічного підвищення тарифів.

Висновки. Із наведеного вище можна зробити висновок, що житлово-комунальне господарство є найважливішою галуззю національної економіки України, що забезпечує гідний рівень життя населення. На сьогоднішній день ЖКГ представляє собою сконцентрований згусток проблем і хоча темпи розвитку галузі в цілому високі, проте підгалузі не задовольняють потреби в послугах. Особливого значення набувають підприємства теплоенергетики, які займають провідну роль та найбільшу частку в ЖКГ України. Тому, основним завданням сьогодні, є пошук нових методів та механізмів виведення підприємств теплоенергетики з кризового стану шляхом формування економічно обґрунтованих тарифів.

Література

1. Бражникова Л. Н. Функционально–целевой подход к классификации затрат предприятий ЖКХ для целей управления / Л. Н. Бражникова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць. – Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2012. – Вип. 1. Т. 3. – 340 с.
2. Григорович А. В. Житлово-комунальне господарство як об'єкт управління / А. В. Григорович // Вісник Хмельницького національного університету. – 2006. – № 6. – 166 с.
3. Димченко О. В. Аспекти реформування житлово-комунального господарства у контексті конкурентних відносин / О. В. Димченко // Сучасні та перспективні методи і моделі управління в економіці : монографія : у 2 ч. Ч. 1 / О. В. Димченко ; під ред. А. О. Єпіфанова. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2008. – С. 76–93.

4. Економіка міського господарства / [за заг. ред. Т. П. Юр'євої]. – Х. : ХДАМГ, 2002 – 672 с.
5. Енциклопедичний словник з державного управління / [Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
6. Ігнатова В. О. Організаційно-економічний механізм забезпечення ефективної діяльності підприємств житлово-комунального комплексу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.01 / В. О. Ігнатова. – Маріуполь, 2006. – 19 с.
7. Качала Т. М. Реформування житлово-комунального господарства в контексті регіонального розвитку / Т. М. Качала // Економіка України. – 2010. – № 9. – С. 84–93.
8. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності: економіко-правовий аспект / М. І. Камлик. – К. : Атака, 2005. – 431 с.
9. Комунальна теплоенергетика України – на межі Колапсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vgolos.com.ua/articles/komunalna_teploenergetyka_ukrainy_ndash_na_mezhi_kolapsu_107314.html?print.
10. Крамаренко Т. О. Фінансовий менеджмент : підручник / Т. О. Крамаренко, О. Є Чорна. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – С. 464–468.
11. Кришталь Т. М. Територіальна організація міського комплексу (на прикладі житлово-комунального господарства) : автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.10.01 / Т. М. Кришталь. – К., 2004. – 19 с.
12. Любченко О. М. Вдосконалення державного регулювання соціально-економічного розвитку регіону / О. М. Любченко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 12. – С. 148–150.
13. Сахно Є.Ю. Менеджмент сервісу [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/45282-tema-11-tehnologiya-nadannya-jitlovo-komunalnih-poslug.html>.
14. Механізм та моделі управління кризовими ситуаціями на підприємствах житлово-комунального комплексу : монографія / Т. С. Клебанова, М. О. Кизим, Ю. І. Мізік. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2011. – 184 с.
15. Мороз П. М. Аналіз розвитку та впровадження автономних джерел теплопостачання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrinterm.com.ua/images/nova-tema/st_20.pdf.
16. Національна акціонерна компанія Нафтогаз України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.naftogaz.com/>.
17. Письмаченко Л. М. Державне управління у галузі житлового і комунального господарства: проблеми та шляхи їх вирішення / Л. М. Письмаченко // Економіка та держава. – 2008. – № 4. – С. 74–76.
18. Приймак С. В. Діагностика фінансового стану підприємства в системі контролінгу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.08. – К. : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2007. – 20 с.
19. Прокопенко О. О. Механізм попередження фінансової кризи на підприємствах житлово-комунального господарства / О. О. Прокопенко // Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 9–10 квітня 2012 р. – Х., 2012. – С. 258.
20. Зінь Е.А. Регіональна економіка [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/83550-58-jitlovo-komunalne-gospodarstvo-ta-pobutove-obslugovuvannya.html>.
21. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / [за ред. З. С. Варналія]. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
22. Рудаченко О. О. Визначення поняття «діагностика фінансового стану підприємства» / О. О. Рудаченко, В. С. Гвоздицький // Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., Донецьк, 29–30 листопада 2013 р. – Донецьк, 2013. – С. 114.
23. Славута О. І. Економіка і організація діяльності підприємств міського господарства / О. І. Славута. – Х. : ХНАМГ, 2009. – 284 с.
24. Тищенко А. Н. Проблемы реформирования жилищно-коммунального хозяйства / А. Н. Тищенко, Т. П. Юрьева, С. Ю. Юрьева // БИЗНЕС ИНФОРМ : научный информационный журнал. – 2006. – № 5. – С. 57–61.
25. Україна унікальна. Головний експерт житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://statistic.jkg-portal.com.ua/>.
26. Шляхи покращення технічного стану основних фондів ЖКГ в контексті проведення реформи галузі / В.І. Тітяєв, Таряник О.М. та ін. // Комунальне господарство міст. Серія: економічні науки : наук.-тех. збірник. – Х. : ХНАМГ, 2010. – Вип. 96. – С. 306–310.

Надійшла 09.11.2016; рецензент: д. е. н. Жихор О. Б.